

Висновки.

1. Тренінг сприяє розвитку позитивного ставлення до себе у тварини, зміцнює її впевненість у власних здібностях.
  2. Регулярні тренування допомагають зменшити рівень тривожності у собаки, сприяють релаксації та зниженню стресу.
  3. Через взаємодію з власником та іншими учасниками тренінгу собака навчається ефективному спілкуванню та соціалізації.
  4. Тренінг дозволяє сформувати у собаки певні корисні навички та вміння, такі як слухняність, виконання команд, апорт та інші.
- Отже, можна зробити висновок, що тренінг позитивно впливає на психологічний стан та поведінку собаки, сприяючи її гармонійному розвитку та соціалізації.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Дресирування собак: навч. посібник / М. І. Гиль, О. В. Коновалов, Є. М. Агапова, Р. Л. Сусол. Одеса: ОДАУ, 2011. 320 с.
2. Сайт зоомагазину *lfriend.com.ua*: вебсайт. URL: <https://vajlivist-dresiruvanny-sobak-ua/> (дата звернення: 1.04.2024).
3. Сайт 15 найкращих порад і книг з дресирування собак у 2022 році – Покроковий посібник *Dogsvets.com*: вебсайт. URL: <https://dogsvets.com/uk/15-найкращих-порад-щодо-дресирування-собак-у-2022-році/> (дата звернення: 1.04.2024).
4. Rooney N. J., Cowan S. Training methods and owner-dog interactions: Links with dog behaviour and learning ability. *Applied Animal Behaviour Science*. 2011. 132 (3-4): 169-177.

СУЧАСНИЙ СТАН ТВАРИННИЦЬКОГО КОМПЛЕКСУ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

К. С. Ніколенко¹, Г. Л. Лисенко², А. Л. Леппа³

1. Здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, факультет біотехнологій;
karolinanikolenko2002@gmail.com
2. Кандидат сільськогосподарських наук, доцент, завідувачка кафедри технології переробки та якості продукції тваринництва; anna.lysenko.7215@ukr.net
3. Кандидат сільськогосподарських наук, старший викладач кафедри технології переробки та якості продукції тваринництва; super_leppa@ukr.net

Минуло два роки від початку повномасштабного вторгнення країни-агресора в Україну. Через війну непоправних втрат зазнало сільське господарство. Серед постраждалих галузей, скрутного становища набуло і тваринництво.

Відомо, що вже за перший рік війни було повністю зруйновано або частково пошкоджено понад двохсот фермерських господарств.

За даними Департаменту аграрного розвитку є відомості про загибель понад шести тисяч голів великої рогатої худоби, близько ста тисяч свиней і понад чотири з половиною мільйони сільськогосподарської птиці. Кількість загиблої риби неможливо підрахувати, втім є інформація про повністю зруйновані рибні господарства.

Однак це лише орієнтовні цифри, оскільки даних про долю ще сотень тисяч тварин на промислових комплексах і приватних фермах поки що немає: із деякими

сільськогосподарськими товаровиробниками немає зв'язку, деякі знаходяться під окупацією, деякі покинули підприємства і виїхали.

Тварини, що залишилися покинутими в селах, блукають без догляду, підриваються на мінах, повільно вмирають від отриманих травм або від голоду, зневоднення та холоду. Чисельність таких тварин нині складно підрахувати.

Серед усіх областей України найбільш постраждали сільськогосподарські підприємства різних форм власності Донецької, Луганської, Київської, Чернігівської, Миколаївської, Запорізької, Харківської, Херсонської та Сумської областей.

Так, внаслідок повномасштабного вторгнення й жорстокої окупації з боку російських військ, переважна більшість сільськогосподарських підприємств Харківської області зазнала колосальних втрат або взагалі знищена [3].

СТОВ «Агросвіт» колишнього Вовчанського, зараз укрупненого Чугуївського району (село Шестакове), Харківської області, було одним із постачальників молока-сировини на ТОВ «Харківський молочний комбінат» (бренд «Агромол»), на сьогодні, майже повністю зруйноване. Через авіа удари, артилерійські обстріли та міни загинуло близько двох тисяч корів. Доїльний зал, чотири склади для зерна, комбікормовий цех, адмінбудівля, гуртожиток зруйновані зовсім. Також знищені та не підлягають відновленню шість з дванадцяти корівників. Вкрадена техніка, обладнання, інструменти. Загальні збитки сягають мільярда гривень.

Після звільнення села, попри всі труднощі, працівники ферми намагаються відновити своє підприємство. Так як вдалося евакуювати тисячу корів до Полтавської області, частину з них сьогодні повернули вже до господарства. Був відновлений один з корівників, де утримують близько тисячі голів. Хоча процес доїння корів став більш трудомістким через руйнування доїльного залу, все ж вдалося налагодити виробництво молока [5, 7, 8].

ПрАТ «Агрокомбінат Слобожанський» Чугуївського району (сmt Чкаловське), Харківської області працював з 1996 року й спеціалізувався на тваринництві, а також займався рослинництвом та промисловою переробкою тваринницької продукції. Земельний банк підприємства налічував сім з половиною тисяч гектарів, де окрім тваринництва, вирощували кукурудзу, пшеницю та соняшник. До війни агрокомбінат був одним із найбільших платників податків у регіоні та забезпечував м'ясом значну частину ринку Харківської області. У березні 2022 року після захоплення й окупації селища, комбінат піддавався постійним обстрілам, що призвело до трагічної загибелі тварин. Із сімдесяти тисяч голів худоби шістьдесят тисяч загинули від голоду. Збитки агрокомбінату експерти оцінюють у сотні мільйонів доларів США.

Станом на зараз агрокомбінату вже вдалося з півтори тисячного ремонтного поголів'я відтворити двадцяти тисячне й провести розмінування двох тисяч га землі. Хоча підприємство має на сьогодні менше третини довоєнних потужностей, керівництво разом з працівниками продовжують постійно шукати нові шляхи та ресурси для його відновлення [1].

Свинокомплекс ТОВ АФ «Лан» Барвінківського району (село Велика Комишуваха), Харківської області був заснований у 2011 році, використовував у своєму виробництві сучасні європейські технології та вирощував елітну м'ясну породу свиней дюрок. У лютому 2022 року на ферму було завезено вісімдесят свиноматок і чотири кнури з Данії, але вже в березні комплекс був обстріляний. Підприємство залишалося без електрики, працівники

ферми виїжджали на більш безпечні території, тож для порятунку тварин, близько двохсот свиноматок й понад півтори тисячі голів молодняка було випущено на волю.

Після звільнення Великої Комишувахи власники свинокомплексу вирішили знову відбудовуватися й відновлювати своє виробництво. Вдалося відловити лише близько ста свиней, які вижили. У вересні 2023 року у перші відремонтовані приміщення завезли першу партію свиноматок, які тимчасово утримувалися на фермі у сусідньому селі Мечебиловому [2].

СТОВ «Гусарівське» Ізюмського району (село Гусарівка Харківської області) – господарство, яке спеціалізувалося в рослинництві на вирощуванні зернових, бобових і олійних культур, у тваринництві – на розведенні великої рогатої худоби молочних порід. У Балаклійській громаді СТОВ «Гусарівське» до війни було одним із найпотужніших підприємств, що мало у своєму арсеналі техніку й обладнання не гірше, ніж у Європі. Незадовго до повномасштабного вторгнення в дію був введений новий доїльний зал, що дозволило вийти на двадцять тисяч кілограмів якісного молока щодня. Безмалю пів року це господарство перебувало в зоні активних бойових дій. Надалі окупація завдала значних збитків сільськогосподарському підприємству: було знищено двісті тонн дизельного пального, два доїльні зали, молочний комплекс, п'ять тис. тонн соломи, дві тис. тонн сіна. Ситуація з тваринами була жахливою, їм не вистачало кормів. Майже з двох тисяч шістсот голів худоби залишилось двісті двадцять шість, з яких лише п'ятнадцять дійних корів. Від довоєнних надоїв двадцяти тисяч літрів щодня, через винищення поголів'я зараз тільки п'ятсот. Усі господарські споруди, включно з адмінбудівлею, пошкоджено, а землі заміновані й завалені брухтом.

Нині господарство робить перші кроки до відновлення: реконструювали вже один зі складів, зібрали матеріали з пошкоджених складів для будівництва нових споруд, частину розмінованих полів засіяли соняшником, кукурудзою та вівсом. Закупили сто свиней, сто двадцять овець та чотири тисячі курей. Паралельно підприємство для свого відновлення й надання робочих місць розпочало займатися сироварінням. Наразі облаштували сироварню, де опанували технологію виготовлення таких сирів як адигейський, бринза і плавлений сир. Заразом освоюють технологічну лінію по виробництву морозива. Готову продукцію реалізують місцевим мешканцям, жителям навколишніх сіл, і навіть привозять харків'янам. Так само йде робота по відкриттю власних магазинів як в обласному центрі, так у місті Харків.

У майбутньому планують збільшити дійне стадо на сто голів щороку, щоб довести її до тисячі, й відновити довоєнні надої молока (дванадцять тисяч літрів щодня), а також впровадити технологію виробництва кисломолочних продуктів, а саме виготовлення сметани [4].

Державне підприємство «Дослідне господарство «Кутузівка» Інституту сільського господарства Північного Сходу НААН України» Харківського району (с. Кутузівка) Харківської області, в довоєнні часи потужне сільськогосподарське підприємство з розведення молочної худоби й виробництва молока, та провідне з наукових досліджень, зазнало значних руйнувань внаслідок обстрілів з «градів» вже у перший день повномасштабного вторгнення.

Під час окупації й навмисної цілеспрямованої атаки на ферму, майже повністю було знищено племінне високопродуктивне стадо великої рогатої худоби: близько тисячі голів убило уламками снарядів, чотириста двадцять вивезено, багато вкрадено, решту довелося

здати, через відсутність кормів. Крім того, 90 % полів, на яких ферма вирощувала пшеницю, соняшник, ячмінь й кукурудзу, було заміновано. Зруйновано корівники, телятники, сінажні ями, пошкоджено техніку й знищено обладнання. На сьогодні, власними коштами вже відремонтовано дах адмінбудівлі, в доїльному залі – дві доїльні установки. Для повного відновлення господарства потрібно двісті мільйонів гривень [6, 9].

Фермерське господарство «Пані Юпітер» Чугуївського району (с. Хотімля) Харківської області було засноване десять років тому подружжям Ковалів. До початку повномасштабного вторгнення країни-агресора в Україну на фермі утримували сімсот голів худоби, з них триста голів дійного стада з надоем сім тон молока екстра гатунку щодня. Було впроваджено власне виробництво молочної продукції: крафтових сирів, йогуртів, вершкового масла. В господарстві існувала кулінарна школа, власний кондитерський цех та був розвинений екотуризм.

Село Хотімля було окуповано вже в перші дні війни, тому фермі довелося пережити сім місяців в ізоляції під постійною загрозою. Залишившись без електропостачання, процес доїння корів вимушено було переведено на дворазовий, кількість надоїв та жирність молока різко знизилась. Після деокупації сільськогосподарське підприємство взяло вектор на відновлення своєї діяльності. Нині налагоджено виробництво молока-сировини та деяких видів крафтових сирів. Планується відновити послугу зеленої туризму.

На перспективу молочна ферма прагне повернутися до довоєнних обсягів виробництва молока, розвивати надалі сироваріння й налагодити постачання готової продукції до Харкова [10, 11].

Таким чином, проаналізувавши стан деяких сільськогосподарських підприємств, можна констатувати, що внаслідок повномасштабного вторгнення тваринницький комплекс Харківської області зазнав значних руйнувань: зруйновані ферми, загинули тисячі тварин, знищені корми та обладнання. Загальні збитки сягають сотень мільйонів гривень.

Відновлення тваринницького комплексу Харківської області є вагомим чинником у забезпеченні продовольчої безпеки України. Сільськогосподарські підприємства та фермерські господарства Харківщини для подальшого існування та відновлення потребують на матеріальну та технічну допомогу з боку держави, пов'язану із розмінуванням полів, відновленням поголів'я худоби, ремонтом будівель та техніки, реконструкцією та будівництвом нових приміщень.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Наслідки війни: на підприємстві в Харківській області загинули 60 тис тварин. *AgroPolit*: вебсайт. URL: <https://agropolit.com/news/25463-naslidki-viyni-na-pidpriyemstvi-v-harkivskiy-oblasti-zaginuli-60-tis-tvarin> (дата звернення: 08.04.2024).
2. Столбова І. Як агрофірма з Великої Комишувахи пережила окупацію та відновлює виробництво з нуля. *Nove.in.ua*: вебсайт. URL: <https://www.nove.in.ua/2023/09/12/yak-ahrofirma-z-velykoi-komyshuvakhy-perezhyla-okupatsiui-ta-vidnovliuie-vyrobnytstvo-z-nulia/> (дата звернення: 08.04.2024).
3. Лук'янчук Д., Баран О. Як війна вплинула на життя тварин та зоозахист в Україні. *Life.prawda.com.ua*: вебсайт. URL: <https://life.prawda.com.ua/columns/63f8844e5f690/> (дата звернення: 06.04.2024).
4. Аграрне відродження. Як ферма на Харківщині починає все з нуля. *Lnz.com.ua*: вебсайт. URL: <https://www.lnz.com.ua/news/agrarne-vidrodzenna-ak-ferma-na-harkivsini-pocinae-vse-z-nula> (дата звернення: 08.04.2024).

5. Окупанти в Харківській області розгромили ферму й убили 2 тис корів. *Gordonua.com*: вебсайт. URL: <https://gordonua.com/ukr/news/war/okupanti-na-harkivshchini-rozgromili-fermu-ta-vbili-dvi-tisjachi-koriv-1634798.html> (дата звернення: 06.04.2024).

6. Потрібна допомога держави: деокупована ферма на Харківщині потребує 200 млн гривень на відновлення. *Suspilne.media*: вебсайт. URL: <https://suspilne.media/462173-potribna-dopomoga-derzavi-deokupovana-ferma-na-harkivsini-potrebue-200-mln-griven-na-vidnovlenna/> (дата звернення: 08.04.2024).

7. Втратили дві тисячі корів: як пережила окупацію агроферма у Шестаковому на Харківщині. *Suspilne.media*: вебсайт. URL: <https://suspilne.media/308612-vtratili-dvi-tisaci-koriv-ak-perezila-okupaciju-agroferma-u-sestakovomu-na-harkivsini/> (дата звернення: 06.04.2024).

8. Кузубов Д. Дві тисячі вбитих корів, збитки на мільярд та робота на руїнах. Як ферма на Харківщині відновлюється після окупації та знущань росіян. *Pravda.com.ua*: вебсайт. URL: <https://www.pravda.com.ua/articles/2023/03/3/7391787/> (дата звернення: 08.04.2024).

9. Відновлення підприємства на Харківщині потребує 200 мільйонів гривень — фермер. *Zemliak.com*: вебсайт. URL: <https://zemliak.com/news/ferma/4571-vidnovlennya-pidpriyemstva-na-harkivshchini-potrebue-200-milyoniv-griven-fermer> (дата звернення: 07.04.2024).

10. Росіяни поклали око на наш бізнес. Як ферма на Харківщині пів року жила в окупації. *Life.liga.net*: веб-сайт. URL: <https://life.liga.net/istoriyi/article/rossiyane-polojili-glaz-na-nash-biznes-kak-ferma-v-harkovskoy-oblasti-perezila-okkupatsiyu> (дата звернення: 08.04.2024).

11. Шиян О. У деокуповані території ніхто не хоче багато інвестувати. Молочна ферма «Пані Юпітер» на Харківщині пережила сім місяців окупації. *Zaxid.net*: вебсайт. URL: https://zaxid.net/u_deokupovani_teritoriyi_nihtu_ne_hoche_bagato_investuvati_n1572759 (дата звернення: 09.04.2024).

КРАФТОВЕ ВИРОБНИЦТВО ПРОДУКТІВ ТВАРИННОГО ПОХОДЖЕННЯ В УКРАЇНІ

А. А. Еткало¹, Г. Л. Лисенко², А. Л. Леппа³

1. Здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, факультет біотехнологій;

ms.etkalo1999@gmail.com

2. Кандидат сільськогосподарських наук, доцент, завідувачка кафедри технології переробки та якості продукції тваринництва; anna.lysenko.7215@ukr.net

3. Кандидат сільськогосподарських наук, старший викладач кафедри технології переробки та якості продукції тваринництва; super_leppa@ukr.net

Державний біотехнологічний університет

На сьогодні одним із найбільш поширених напрямів розвитку тваринництва та харчової (переробної) промисловості є крафтове виробництво. Зазвичай це невеликі фермерські або приватні господарства, які самостійно, вручну, виробляють та переробляють продукцію тваринництва, що дозволяє контролювати якість кожного продукту та надавати йому унікальний характер. На споживчому ринку спостерігається велика кількість крафтових продуктів тваринного походження, і навіть під час повномасштабного російського вторгнення, продовжуються пошуки нових інновацій тим самим збільшуючи асортимент. Виробництво таких продуктів здійснюється майже в кожному регіоні України, що сприяє підтримці місцевої економіки та збереженню місцевих традицій, завдяки чому мають розвиток як малі підприємства, невеликі громади, регіони, так і країна в цілому. Завдяки крафтовому виробництву споживачі мають можливість споживати екологічно чисту